

Noordse winterjuffer *Sympecma paedisca* (Brauer 1877)

Referentie

Kalkman, V.J. 2004. Noordse winterjuffer *Sympecma paedisca* (Brauer, 1877). – EIS – Nederland, www.naturalis.nl/eis

Rode lijst: ernstig bedreigd

Habitatrichtlijn: ja

Doelsoort: ja (ITZ)

Identificatie

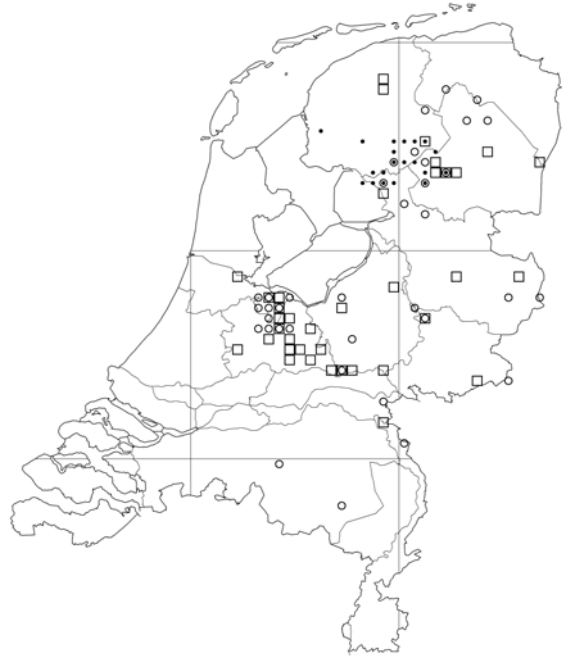
De noordse winterjuffer behoort tot de familie van de pantserjuffer die zich van andere juffers onderscheiden door hun pterostigma (vleugelvlekje) welke twee maal zo lang als breed is. De beide Nederlandse winterjuffers onderscheiden zich van de overige soorten van de pantserjuffers door hun geelbruine achterlijf met donkerbruine tekening. De noordse winterjuffer onderscheidt zich van de algemenere bruine winterjuffer onder andere in de vorm van de donkere tekening op het borststuk. Voor een goede determinatie kan de 'Veldgids libellen' (Bos & Wasscher 1997) of het boek 'De Nederlandse libellen' (NVL 2002) gebruikt worden. Voor determinatie van larven en huidjes zijn de tabellen van Gerken & Sternberg (1999) en Heidemann & Seidenbusch (2002) geschikt.

Verspreiding

De noordse winterjuffer heeft een groot verspreidingsgebied en komt voor van Nederland tot in Japan. De soort is in grote delen van zijn areaal vrij algemeen maar is in Europa schaars en sterk achteruitgegaan. In Noordwest Europa is de soort zeer sterk achteruitgegaan en nergens meer algemeen. Nederlandse populaties waren eind van de jaren 1990 beperkt tot De Weerribben en de Kuinderplas in de Noordoostpolder. In de periode 2000-2003 is duidelijk geworden dat de soort zich langzaam weer uitbreidt. De populatie in De Weerribben lijkt toe te nemen en in toenemende mate werden er weer individuen gezien in de omliggende regio's van Friesland en Drenthe. Van deze plaatsen is het nog niet duidelijk of het hier gaat om zwervers van de populatie in De Weerribben of dat er echt populaties aanwezig zijn. In de komende jaren uitgevoerd veldwerk zal dit moeten uitwijzen.

Levenswijze

De Noordse winterjuffer is één van de twee Nederlandse libellen die in het volwassen stadium overwintert. Ze doen dit meestal in bos of struweel verscholen tussen vegetatie. Tijdens de eerste zonnige dagen in het voorjaar worden ze actief en zoeken de waterkant op. De voortplanting gebeurt hoofdzakelijk in de maanden april en mei. De ei-afzet vindt vaak plaats in rottende, veelal op het water drijvende, delen van planten maar ook in levende planten. De eieren en larven ontwikkelen zich snel en na vier maanden is de ontwikkeling tot imago's individu klaar zodat de eerste verse imago's al in augustus te vinden zijn. Het grootste deel van de individuen die overwintert hebben sterft al voor juni en in augustus zijn er alleen jonge exemplaren aanwezig. De verse individuen verwijderen zich meestal van het water en zijn dan te vinden langs struweel en op rietlandjes. Er vindt dan geen voortplanting plaats en ze houden zich alleen bezig met het vangen van kleine insecten. In het najaar zoeken ze een overwinteringsplek op.

Verspreiding van de noordse winterjuffer in Nederland. De open vierkantjes zijn waarnemingen van voor 1950, de open rondjes tussen 1950 en 1980, de stippen van na 1980.

Inventarisatie

De Noordse winterjuffer is een onopvallende soort die alleen in april en mei bij het water aanwezig is. Hierdoor wordt de soort makkelijk over het hoofd gezien. Toch is de soort bij gericht zoeken in de juiste tijd goed te inventariseren.

Habitat

De noordse winterjuffer is in Nederland gevonden in kleine plasjes, vennen, en laagveengebieden. In de jaren 1990 waren alleen populaties bekend in De Weerribben en de Kuinderplas (Noordoostpolder). Het voortplantingsbiotoop in de De Weerribben bestaat uit petgaten en sloten van enkele meters breed, met een begroeiing van riet (*Phragmites australis*) en/of lisdodden (*Typha* sp.). In het najaar werden de individuen hier gezien in open veenmos-rietvegetaties met onder andere paddenrus (*Juncus subnodulosus*), pijpenstrootje (*Molinia caerulea*), melkeppe (*Pencedanum palustre*) en kale jonker (*Cirsium palustre*). De andere vindplaats, de Kuinderplas, is enige honderden meters groot en omzoomd door een rietkraag.

Van het type vennen waar de noordse winterjuffer voorkwam is weinig bekend, waarschijnlijk is tegenwoordig het overgrote deel van de vennen te zuur en ongeschikt.

Bedreigingen

Tot de jaren 1970 was de noordse winterjuffer vrij algemeen in Midden- en Noord-Nederland. In de decennia erna is de soort sterk achteruitgegaan. De oorzaken hiervoor zijn niet helemaal duidelijk. Vermoedelijk heeft verdroging en verzuring ervoor gezorgd dat veel plassen en vennen voor de soort ongeschikt zijn geworden. Het is eveneens niet helemaal duidelijk waarom de soort tegenwoordig weer vooruit gaat. Mogelijk heeft de verbetering van de waterkwaliteit gezorgd voor een toename in geschikte biotopen.

Beheer en bescherming

Informatie over gunstig beheer van laagveengebieden voor de noordse winterjuffer is te vinden in het 'beschermingsplan dagvlinders en libellen van moerassen' (Ketelaar et al. 2001). Van veel locaties waar de soort afgelopen jaren is aangetroffen is nog niet duidelijk of er populaties aanwezig zijn. Dit moet uitgezocht worden om rekening te kunnen houden met het voorkomen van de soort. Er is weinig bekend over het de andere biotooptypen waar de soort vroeger voorkwam. Als de soort zich in de toekomst weer vestigt buiten de laagveengebieden dient het biotoop beter omschreven te worden.

Literatuur

- Bos, F. & M. Wasscher, 1997. Veldgids libellen. – KNNV uitgeverij. Utrecht.
- Gerken, B. & K. Sternberg (1999). The exuviae of European dragonflies. – Druckerei GmbH, Höxter.
- Heidemann, H. & R. Seidenbusch 2002. Die Libellenlarven Deutschlands und Frankreichs. Handbuch für Exuviensammler. – Verlag Erna Bauer, Keltern.
- Ketelaar, R., D. Groenendijk, K. Veling & V. Kalkman, 2001. – Beschermingsplan dagvlinders en libellen van moerassen. Basisdocument voor het beschermingsplan laagveenmoerassen. Rapport VS2001.28, De Vlinderstichting, Wageningen.
- Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie, 2002. De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse Fauna 4. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden.
- Norling, U. & G. Sahlen, 1997. Odonata, Dragonflies and Damselflies. – In: Anders Nilsson (ed.). The Aquatic Insects of North Europe 2, Apollo Books, Stenstrup, Denmark.